

Μακεδονικά

Τόμ. 29, Αρ. 1 (1994)

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, Άγνωστη αυτοβιογραφία του Θρακός Αρσενίου Αφεντούλη, τελευταίου μητροπολίτου Στρωμνίτης

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.210](https://doi.org/10.12681/makedonika.210)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (1994). Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, Άγνωστη αυτοβιογραφία του Θρακός Αρσενίου Αφεντούλη, τελευταίου μητροπολίτου Στρωμνίτης. *Μακεδονικά*, 29(1), 413–415. <https://doi.org/10.12681/makedonika.210>

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, *Άγνωστη αυτοβιογραφία του Θρακός Άρσενίου Άφεντούλη, τελευταίου μητροπολίτου Στρωμνίτισης*, εκδ. Συλλόγου προς διάδοσις ωφέλιμων βιβλίων, Άθήνα 1995, σελ. 273.

Ο Άρσένιος Άφεντούλης (1869-1934) γεννήθηκε στο Μυριόφυτο της Άναι. Θράκης, σπούδασε στην Θεολογική Σχολή της Χάλκης (1887-1894), στην συνέχεια διετέλεσε ιεροκήρυκας στον Γαλατά, γραμματέυς του μητροπολίτου Χαλκηδόνος (1896), αρχιδιάκονος και επόπτης σχολών στην Έφεσο (1897-1901), επίσκοπος Ειρηνοπούλεως (1901-1910), μητροπολίτης Στρωμνίτισης και Τιβεριουπόλεως (1910)· τό 1913 συνελήφθη και φυλακίσθηκε από τους Βουλγάρους και τό ίδιο έτος αποχώρησε, μαζί μέ τόν ελληνικό πληθυσμό της πόλεως, και εγκαταστάθηκε στην Λάρισα. Τό 1914 εξέλεγη μητροπολίτης Λαρίσης και Πλαταμώνος και τό 1916 διορίσθηκε μέλος της Ίερās Συνόδου της Έκκλησίας της Ελλάδος και από τήν θέση αυτή ήγήθηκε της αντιβενιζελικής παρατάξεως. Μετά τήν επανάσταση της Έθνικης Άμύνης τό 1917-1918 κρυβόταν στην Άθήνα και μέ τήν επικράτηση του βενιζελισμού καθαιρέθηκε «έπί άναμειξει» στην πολιτική και εξορίσθηκε στην Άμοργό, στην μονή Χοζοβιωτίσσης, τό 1919 φυλακίσθηκε επί ένα μήνα στην Άθήνα και τόν Δεκέμβριο έξορίσθηκε στην Ζάκυνθο, στην μονή του αγίου Διονυσίου άρχικά και των Στροφάδων έπειτα. Τό 1923 αποκαταστάθηκε στην μητρόπολη Λαρίσης και πέθανε στις 26 Δεκεμβρίου 1934. Η ένδιαφέρουσα και τραγική πορεία που συνθέτουν τά γεγονότα του Μακεδονικού Άγώνα, των Βαλκανικών Πολέμων και του Διαισμού και πού συνδέονται μέ τόν ένα ή άλλον τρόπο μέ τόν Άρσένιο άναδεικνύεται μέσα από τήν αυτοβιογραφία του, τήν όποία ό εκδότης της καθηγητής κ. Γ. Κ. Παπάζογλου βρήκε πρό έτών στην Έλευθεροούπολη της Καβάλας. Τό κείμενο της αυτοβιογραφίας του Άρσενίου βρισκόταν στα κατάλοιπα του μητροπολίτου Έλευθεροπούλεως Σωφρονίου, πού είχε διατελέσει και μητροπολίτης Μυριοφύτου (1917-1924). Η αυτοβιογραφία, πού καταλαμβάνει 120 φύλλα, έχει τίτλο «Άυτοβιογραφία του σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Λαρίσης και Πλαταμώνος Άρσενίου Κ. Άφεντούλη, Κωνσταντινουπόλιτου, και τά σπουδαιότερα σύγχρονα αυτώ εκκλησιαστικο-εθνικά γεγονότα των ελληνορθόδοξων κοινοτήτων Κυδωνιών, Κορδελιού, της Ιερās Μητροπόλεως Έφείσου, και Στρωμνίτισης, Λαρίσης, Άθηνών, των όμωνύμων μητροπόλεων». Στην αυτοβιογραφία του ό Άρσένιος είχε επισυνάψει και άλλα κείμενα από τά όποια μερικά συμπεριέλαβε σ' αυτήν, όπως έγκυκλίους, επιστολές, μελέτες, άποσπάσματα συνεδριάσεων της Ίερās Συνόδου, άποκόμματα έφημερίδων κ.λπ. Η αυτοβιογραφία γράφτηκε πριν τό 1920 και φαίνεται ότι τήν τελείωσε στην μονή Στροφάδων, κατά τό τελευταίο έτος της εξορίας του.

Στην παρούσα έκδοση ό κ. Γ. Κ. Παπάζογλου άνασυνθέτει τά βιογραφικά του Άρσενίου και παρέχει μικρή περίληψη ενός έκάστου κεφαλαίου. Τό Α' κεφάλαιο καλύπτει τήν περίοδο 1869-1906, όπου ό Άρσένιος άφηγείται τήν οικογενειακή κατάσταση του, μιλεί για τήν εκπαίδευση στην Θράκη και τήν Μικρά Άσία, τίς σπουδές του, τήν εκλογή του ως επίσκοπου Ειρηνοπούλεως, τήν θητεία του ως βοηθού του μητροπολίτου Έφείσου, μέ έδρα τις Κυδωνίες, και τά προβλήματα πού αντιμετώπισε ό ίδιος και οι Έλληνες από τήν τουρκική διοίκηση, καθώς επίσης και τήν ανακήρυξη των Κυδωνιών σε μητρόπολη (Ιούλιος 1908). Τό Β' κεφάλαιο καλύπτει τήν περίοδο (1906-1910) από τήν εγκατάστασή του στο Κορδελιό ως τήν εκλογή του ως μητροπολίτου Στρωμνίτισης και Τιβεριουπόλεως· στο κεφάλαιο αυτό ό Άρσένιος άφηγείται τά όσα συνέβησαν στο Κορδελιό άναφορικά μέ τό τουρκικό Σύνταγμα, τήν επανά-

σταση των Νεοτούρκων, τόν ρόλο του ίδιου και του Πατριαρχείου στην επικράτηση του Συντάγματος, την όργανωση της ελληνικής παιδείας στο Κορδελιό κ.ά. Δραματική είναι εδώ η εξιστόρηση από τόν 'Αρσένιο του ναυτικού άτυχήματος της 17 Σεπτεμβρίου 1908 στο λιμάνι της Σμύρνης με πάνω από εκατόν είκοσι θύματα, τά περισσότερα διακεκρωμένοι 'Έλληνες του Κορδελιού και της Σμύρνης. Στο Γ' Κεφάλαιο ό 'Αρσένιος αναφέρεται στην έκλογή του ως μητροπολίτου Στρωμνίτης τό 1910, στόν άγώνα του για τήν στήριξη τών Στρωμνιτσιωτών κατά του βουλγαρικού κομιτάτου, τήν συμβολή του στην άνέγερση του ήμιγυμνασίου, τήν διενέργεια έράνων στην 'Αθήνα και τήν 'Αλεξάνδρεια, στόν Α' Βαλκανικό Πόλεμο, τήν σφαγή τριών χιλιάδων 'Οθωμανών από τούς Βουλγάρους, τίς διώξεις και τούς φόρους τών 'Εβραίων, τήν παρουσία στην Στρώμνιτσα του έλληνικού και βουλγαρικού έκστρατευτικού σώματος· στην συνέχεια περιγράφει τά γεγονότα του Β' Βαλκανικού Πολέμου με τόν διαγισμό τών Στρωμνιτσιωτών από τούς Βουλγάρους, τήν φυλάκιση του, αλλά και τήν άπελευθέρωση του από τόν έλληνικό στρατό στις 16 'Ιουνίου 1913, τήν εκκένωση της Στρώμνιτσας από τούς 'Έλληνες και τήν έγκατάσταση τών κατοίκων της στην Θεσσαλονίκη και τό Κιλίκις μετά τήν συνθήκη του Βουκουρεστίου και τήν πυρπόληση της πόλης από τούς 'Έλληνες κατοίκους της για νά μήν περιέλθουν οι περιοισίες τους στους Βουλγάρους. Στο Δ' κεφάλαιο ό 'Αρσένιος άφηγείται τά γεγονότα τών έτών 1914-1916 με τήν εκλογή του ως μητροπολίτου Λαρίσης και Πλαταμώνος, τήν βοήθεια πού του παρέσχε στην εκλογή του αυτήν ό βασιλεύς Κωνσταντίνος και ό ύπασιπτής του Λεβίδης, τίς ενέργειές του για τήν άποκατάσταση τών προσφύγων πού έφθασαν στην Λάρισσα μετά τόν Β' Βαλκανικό Πόλεμο και τίς συνεννοήσεις του με τόν 'Υπουργό 'Εσωτερικών 'Εμμ. Ρέπουλη για τήν επίλυση προσφυγικών θεμάτων. Στο Ε' κεφάλαιο ό 'Αρσένιος μιλεί για τά γεγονότα της περιόδου 1916-1917: ή άφιξη του στην 'Αθήνα ως συνοδικού, τό κίνημα του Βενιζέλου στην Κρήτη, ή 'Εθνική 'Άμυνα στην Θεσσαλονίκη, ό διωγμός τών βασιλοφρόνων ιεραρχών, ή προσχώρηση συναδέλφων τους στο κίνημα του Βενιζέλου, οι αντιδράσεις του 'Αρσένιου και της 'Ιεράς Συνόδου κατά τών βενιζελικών μητροπολιτών, τό «λαϊκό» ανάθεμα του Βενιζέλου, τό όποιο ό 'Αρσένιος θεωρεί λαϊκό και όχι εκκλησιαστικό, ό ρόλος του άρχιεπισκόπου 'Αθηνών Θεοκλήτου στα γεγονότα αυτά, ό πρωθυπουργός Σπυρίδων Λάμπρος, ό άποκλεισμός τών 'Αθηνών από τίς δυνάμεις της Entente. Στο ΣΤ' κεφάλαιο ό μητροπολίτης 'Αρσένιος άφηγείται τά γεγονότα της περιόδου 1917-'Απρίλ. 1920: παύση και έξορία 'Ιεράς Συνόδου, καθαιρέσεις άρχιερέων, πλήρης επικράτηση τών βενιζελικών στην 'Αθήνα, καταδίωξη του από τόν μητροπολίτη Σισανίου 'Ιερόθεο, δίκη στο Στρατοδικείο Λαρίσης (Ιούλιος 1918), διαπόμπησή του και άθώωσή του, έκ νέου σύλληψη του και έξορία στην 'Αμοργό, συμπίωση με εκατόν είκοσι αντιβενιζελικούς άξιωματικούς, κατηγορίες τών αντιπάλων του ότι συνεχίζει και από εκεί τήν αντιβενιζελική δραστηριότητά του, νέα έξορία του στις Στροφάδες της Ζακύνθου (Μάρτιος 1920). Στο Ζ' κεφάλαιο ό 'Αρσένιος άφηγείται τά συμβάντα κατά τούς μήνες 'Απρίλιο-Ιούνιο 1920: ή άσθηνεία του στις Στροφάδες, οι αίτησεις του για χορήγηση άδειας, τά πιστοποιητικά ιατρών, όπου έπισυνάπτεται ή σημείωση ότι είχε παρέλθει έξάμηνο μετά τήν έκπνοή του διетуs σημαντικού περιορισμού με τόν όποιο είχε τιμωρηθεί, ή μεταφορά του στην Ζάκυνθο και ή νέα άπέλασή του στις Στροφάδες.

*'Ετσι κλείνει τό κείμενο της αυτοβιογραφίας του 'Αρσένιου 'Αφεντούλη, ένα κείμενο διάστικτο από πληροφορίες για τόν μικρασιατικό 'Ελληνισμό, τήν Μακεδονία, τόν Διχασμό, γραμμένο μάλιστα από πρωταγωνιστή τών γεγονότων.

Στήν συνέχεια ο κ. Γ. Κ. Παπάζογλου εκδίδει αυτούσιο τό κείμενο της αυτοβιογραφίας προβαίνοντας σέ σχολιασμό τῶν σημείων ἐκείνων πού κρίνει ὅτι χρειάζεται γιά τήν διευκόλυνση τοῦ ἀναγνώστη. Στό Ἐπίμετρο ὁ ἐκδότης παραθέτει ἔγκυκλιους, δημοσιεύματα τῆς ἐποχῆς συνδεδεμένα μέ τά γεγονότα πού μετείχε ὁ Ἀρσένιος, ἔγγραφα, πιστοποιητικά διάφορα κ.λπ.

Ὁ ἀναγνώστης θά ἀντιλήφθηκε ἤδη ὅτι πρόκειται γιά μία συγκλονιστική αὐτοβιογραφία πού συνιστᾷ, ταυτοχρόνως, καί μία ἔμμεση πηγή, ἐφ' ὅσον ἔχει γραφεῖ ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ Διχασμοῦ, γιά τήν δραματική περίοδο 1913-1920. Φυσικά ἀξίζουν θεράμ συγχαρητήρια τόσο στόν κ. Παπάζογλου, ὅσον καί στόν Σύλλογο πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων γιά τήν ἔκδοση τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτοῦ κειμένου.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, *Βιβλιοθήκες στην Κωνσταντινούπολη του ΙΣΤ΄ αιώνα*, Κώδιξ *Vind. Hist. Gr.* 98, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 476.

Ὁ κ. Γ. Παπάζογλου, καθηγητής καί Πρόεδρος τώρα τοῦ Τμήματος Ἱστορίας καί Ἐθνολογίας τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, ἀσχολεῖται ἀπό μακροῦ χρόνου μέ τὰ βυζαντινά καί μεταβυζαντινά χειρόγραφα, ἀσχολήματά τους, τοὺς ἀντιγραφεῖς (scriptores), τοὺς βυζαντινοὺς λογίους. Ἡ παρούσα ἔκδοση ἀναφέρεται στόν βιενναῖο ἑλληνικό κώδικα 98, πού παραδίδει καταλόγους βιβλιοθηκῶν στήν Κωνσταντινούπολη κατά τόν ΙΣΤ΄ αἰ. Γνωστές μεταβυζαντινές οἰκογένειες, ὅπως οἱ Καντακουζηνοί, οἱ Μαρμαρέτοι, οἱ Σοῦτζοι, οἱ Εὐγενικοί, ὁ παπᾶ Βαρθῶνος κ.ἄ. κατεῖχαν μερικές δεκαετίες, μετά τήν Ἄλωση, ἀξιόλογες βιβλιοθήκες. Μέ τόν κατάλογο τοῦ βιενναίου κώδικος ἀσχολήθηκαν, κατά καιρούς, διάφοροι ἐρευνητές, μερικοί ἐκ τῶν ὁποίων καί τόν ἐξέδωσαν, χωρίς ὅμως νά ἐπιχειρήσουν νά ταυτίσουν τά ἔργα πού περιέχονται στόν κατάλογο αὐτόν. Τό κενό αὐτό καλύπτει, μέ τήν παραπάνω ἔκδοση, ὁ κ. Γ. Παπάζογλου ἐντοπίζοντας τήν πλειονοψηφία τῶν ἀναφερομένων χειρογράφων μέ ἕξ αὐτοψίας τίς περισσότερες φορές μελέτη τους. Ὁ συγγρ., πρῶν περᾶσει στήν ἐπιμέρους ἐξέταση τῶν προβλημάτων τοῦ καταλόγου, παρουσιάζει, ὡς εἰσαγωγή, τήν πνευματική καί πολιτική κατάσταση στήν Κωνσταντινούπολη τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ ΙΣΤ΄ αἰ.: Πατριαρχεῖο, ὀφφικιάλοι, λόγιοι, Πατριαρχική Ἀκαδημία, ἀντιγραφεῖς, ἰδιωτικές βιβλιοθήκες, ξένοι φιλόλογοι καί θεολόγοι ἀσχολούμενοι μέ χειρόγραφα, πού τελικά μεταφέρουν πλῆθος χειρογράφων στήν Εὐρώπη, διαμάχες Καθολικῶν καί Προτεσταντῶν στήν Κωνσταντινούπολη, τουρκική ἀνοχή σέ ὅλες αὐτές τίς ἐξελίξεις, εἶναι μερικά ἀπό τά θέματα πού συζητεῖ ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς.

Ἀκολουθεῖ τό πρῶτο κεφάλαιο, ὅπου ὁ λόγος γιά τόν Κώδικα 98 τοῦ Βιέννης καί τίς ἰδιωτικές βιβλιοθήκες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τόν ὁποῖο ὁ κ. Γ. Παπάζογλου περιγράφει ἀναλυτικῶς καί μέ ὅλους τοὺς κανόνες τῆς κωδικολογίας, γιά νά ἀναζητηθεῖ, στήν συνέχεια, τόν χρόνο συντάξεως τῶν καταλόγων πού πρέπει, κατ' αὐτόν, νά ἐγράφη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1565-1575 ἀπό τόν πρωτονοτάριο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχεῖου Θεοδοῖο Ζυγομαλά καί τόν Μανουήλ Μαλαξῶ. Ἀκολούθως ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μέ τήν μεθοδολογία τῆς καταλογογραφῆσεως καί ἐπισημαίνει τήν ἐπιμέλεια τοῦ καταλογογράφου, ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται στοὺς συγχρόνους κανόνες περιγραφῆς χειρογράφων μέ τήν μεθοδική ἀρίθμηση τῶν χειρογράφων ἐνός ἐκάστου